

Egy irányító eszme: az igazságosság

ABSTRACT

The ideal of justice surrounds us in everyday life and in scientific thought. We use the term a lot, but defining its meaning is not an easy task. It is no coincidence that philosophers since antiquity have been preoccupied with the question of what justice is. Over the millennia, the concept, which has become a guiding idea, has been interpreted from many different perspectives. The present study cannot, of course, aim at a full exploration of the innermost layers of justice. Rather, the aim of the authors is to interpret some of the legal and non-legal imprints of justice, reflecting in particular on the social threats that today pose a series of challenges to the pursuit of justice.

Keywords: justice ■ equity ■ sustainability ■ society ■ environment

I. MI AZ IGAZSÁGOSSÁG?

Eszterházy Péter (*Harmónia caelestis*) egyik őse mondta uralkodójának: „Nehéz úgy hazudni Felség, hogy az ember nem ismeri a tejes igazságot!” Ennek parafrázisaként mondhatnánk mi is: nehéz úgy igazságosnak lenni, hogy nem tudjuk pontosan, mi az általános igazságosság (avagy mi az igazságtalanság), hiszen az esetről esetre más. De ettől még érezzük, főleg az igazságosság hiányát (úgy, mint a levegő, vagy a szabadság hiányát), az igazságtalanságot. Ezért aztán törekedhetünk arra, hogy igazságosak legyünk, illetve, hogy ne legyünk igazságtalanok. Sok uralkodó jelszava volt a *Iustitia regnorum fundamentum* (az igazságosság az országok talpköve). A legnépszerűbb magyar király Hunyadi Mátyás volt, aki kiérdemelte az „igazságos” eposzi jelzőt. Népmesék hőse is lett, mintha ilyen király – a jelzőjével együtt – csak a mesékben létezhetne. A mesék azonban – miként az igazságosság is – arra való, hogy neveljék, jobbra tegyék az embert. Ugyanerre való, erre törekszik az igazságos jog és az igazságszolgáltatás is, ezért követelmény, hogy a törvény is, a bírói ítélet is ne csak (formálisan) jogszerű, de igazságos is legyen. Miközben nem lehet igazságos, de törvénytörő sem! Ezt a kettőt összehozni: művészet (*ius est ars boni et aequi*). Az általános (absztrakt, törvényi) igaz-

ságosság csak a konkrét (eseti) méltányosságon keresztül érvényesülhet. Akkor teremt békét a felek között és környezetükben, a társadalomban. Tehát az igazságosság funkciója, és ha jól funkcionál, akkor a következménye is: a békeség, a felek közötti és a társadalmi béke.

II. IGAZSÁGTALAN VILÁG

Nehéz azért is igazságosnak lenni, mert a világ, az a közeg, ami körülvesz minket, alapvetően igazságtalan. Az Oxfordi Egyetem kutatóintézete (OXFAM) évente közzéteszi az erről szóló jelentését (World Inequality Report), a Világ-gazdasági Fórum elé időzítve. Ezek a jelentések évről-évre romló tendenciát mutatnak. A világ leggazdagabb emberei relatíve egyre gazdagabbak, miközben a világ szegényei egyre többen vannak és relatíve egyre szegényebbek. A globális szociális katasztrófa veszélye – kiegészülve az ugyancsak globális klímakatasztrófa és az atomháború veszélyével – egy globális népvándorlást indított el, aminek a kezdetét már látjuk, a végéről még fogalmunk sincs. Közben egy nagyon sajtóságos globális rabszolgázadás is (Woke- és Cancel-kultúra, kritikai fajlemélet) kezdetét vette, tele ellen-igazságtalansággal. A világ békesége már nagy veszélyben van, miközben az igazságos és globális törvényhozás, kormányzás és igazságszolgáltatás még nem is körvonalazódik. A globális igazságosságról még közös gondolkodás sem kezdődött.

III. AZ IGAZSÁGOSSÁG EREDETE

A globális igazságtalanságot döntően a materiális és az immateriális javak torz megoszlása okozza. A javak igazságos megosztásának és ezzel magának az igazságosságnak a gyökere azonban az őskorba, a vadászó-gyűjtögető életmódba nyúlik vissza. Egy-két millió évig az emberi közösségi együttélés egyik alapvető – de lehet, hogy a „legfőbb” – törvénye az volt, hogy az élelmet meg kell osztani! Ezt a törvényt az életben maradás, a túlélés, a létfenntartás ösztöne diktálta, tehát akár természeti törvénynek is nevezhetjük.^[1] Ez a törvény mélyen „beégett” az ember génjeibe, az ember természetévé vált. Olyan emberi tulajdonságok, a közösség életét rendezőelvek rögzültek vele együtt az emberben, mint a bizalom, az önzetlenség, a hálaérzet, az együttműködés és egymás támogatása, a közösséghez való hűség. Mindez együtt így volt észszerű, így volt tisztességes és igazságos. A közösség tagjai ezen tulajdonságok és tettek mentén értékelték és jobbították egymást. Az ember nem csak növényeket és állatokat nemesített

[1] Michel – van Schaik, 2019, 28., 62.

(szelídített), de nemesítette önmagát és közössége tagjait is. Az önzés (mint igazságtalanság) és a közösségen belüli erőszak tilos volt, kiközösítés (lényegében halál) volt a büntetése.

IV. CIVILIZÁCIÓ, EVOLÚCIÓ, TERMÉSZET

Ha az igazságosságról beszélünk, az elválaszthatatlanul összekapcsolódik a társadalommal, s mint ilyen, tulajdonképpen civilizációs fogalomként értelmezhető. Ez egyrészt magában foglalja azt, hogy igazságosságról csak több emberből álló közösségekben beszélhetünk. Az igazságosság legalább két személy viszonyában nyer értelmet, ami természetesen tovább tágítható osztársadalmi szintig. Másrészt magában foglalja azt is, hogy az igazságosság kereséséhez el kell jutni arra fejlettségi szintre, ahol a pusztán biológiai túlélés és a fajfenntartás iránti ösztönös vágyat meghaladja az emberi gondolkodás összetettsége, és kialakul egy olyan önreflexió, amely az emberi viszonyokban vagy társadalmi jelenségekben az igazságosság elérésére törekszik. Ezen a ponton vált el az ember civilizációs és evolúciós fejlődése. Míg az evolúció a pusztán biológiai folyamatokon nyugszik, addig a civilizáció a társadalmi és kulturális fejlődés színtere. A társadalommá szerveződés magával hozta olyan eszméknek – köztük az igazságosságnak, az egyenlőségnek, az emberi méltóságnak – a terjedését, amelyek a természetben nem léteznek. A természeti folyamatok nem ismerik az igazságot, csak az ismétlődő törvényszerűségeket. Ugyan az emberi gondolkodás sokszor keresi a metafizikai igazságtalanságot egy-egy általa nem értett természeti jelenség igazolására (pl. a természeti katasztrófák által okozott pusztítások okára), valójában ezek bekövetkezésének semmi köze nincsen az igazsághoz vagy igazságtalansághoz, mivel ezeket a fizikailag leírható események láncolata okozza. Az ember képtelen kiszakadni saját gondolkodásának keretei közül, ezért még a természetben is sokszor valamiféle „észszerűséget” vagy „racionálitást” feltételezünk. Ezt Aronson nyomán úgy mondhatjuk, hogy az ember nem racionális, hanem racionalizáló lény, aki ráadásul antropomorfizálja a világot.^[2] Pl. a természet „törekszik” az energiaminimumra, amikor az atom alapállapotában minden elektron az elérhető legkisebb energiájú elektronpályán található, és azok csak többletenergia bevitelével, gerjesztéssel „hajlandóak” magasabb energiaszintű pályára állni.

[2] Szigeti, 2013, 43-44.

V. IGAZSÁGOSSÁG EMBER ÉS TERMÉSZET KÖZÖTT

A bős-nagymarosi ügyben 1997. szeptember 25-én meghozott ítélethez a sri lankai Christopher Weeremantry különvéleményt fogalmazott meg, amelyben a fenntartható fejlődés gondolati csíráit az ókorig visszavezette saját hazájában, Sri Lankán, ahol már ekkor megjelent az emberi fejlődés és a természeti környezet megóvásának szembenállása. Az ókori Sri Lankán a természeti értékek megóvása egyben az emberi élet megóvását is jelentette, mivel azon a technikai és társadalmi fejlettségi szinten az emberiség harmóniában élt a természettel. Emellett az ember kiszolgáltatottsága révén a természetnek alávetett volt, életben maradása tőle függött.^[3] Éppen ezért tiltották bizonyos erdők kivágást, a vadállatok számára védett területeket hoztak létre, a természetes vízforrásokkal gondosan, pazarlás nélkül kellett bánni.^[4] Weeremantry a különvéleményében idézte Parakrama Bahu királyt (1153-1186), aki szerint „az esőből származó legcsekélyebb vízmennyiség sem kerülhet a nélkül az óceánba, hogy előtte az ember hasznát ne szolgálja”.^[5] A létrehozott öntözési rendszer az élénk mezőgazdaság és roskadozó magtárak révén az ország felemelkedését célozta, amit a mai terminológiával élve alapvetően fejlődésként és növekedésként definiálnánk, ezt azonban mindvégig áthatotta a környezet megóvása iránti elhivatottság. E filozófia az ősi krónikák szerint Kr.e. 223-ig nyúlik vissza, amikor Arahat Mahinda, az indiai uralkodónak, Asokának a fia egy vadászat alkalmával a buddhizmusról beszélt Devanampiya Tissa királynak (Kr.e. 247-207): „Ó nagy király, a levegő madarainak és a vadállatoknak ugyanolyan joga van élni és a földön járkálni, mint neked. A föld az embereké és minden élőlényé, a te szereped csak a gyámé.” Arahat Mahinda buddhista szavai a környezetvédelem leglényegesebb elvét fogalmazták meg, miszerint az embernek cselekednie kell az élővilág megóvása érdekében. Érdemes kiemelni a bölcs szóhasználatot, miszerint az ember nem tulajdonosa, hanem gyámja a környezetének, ez pedig alapvetően határozza meg az emberi szabadság korlátait, valamint az ember és környezete közötti relációt. E gondolatok különösen aktuálisak ma, amikor az emberi fogyasztás olyan mértéket ölt, hogy a természet képtelen vele lépést tartani. A környezet kizsákmányolását az ún. túlfogyasztás napja (Earth overshoot day) jelzi a legszemléletesebben. A túlfogyasztás napját az alapján határozzák meg, hogy a Föld biokapacitását és az emberiség ökológiai lábnyomát figyelembe véve mennyi idő alatt kerülnek felhasználásra az egy év alatt termelődő természeti erőforrások. 2024-ben ez a nap augusztus 1. napja, azaz a természeti erőforrások jelenlegi felhasználása nem fenntartható, többet fogyasztunk, mint amennyi újratermelődik, ez pedig

[3] Atapattu, 2001, 286.

[4] Magyarország v. Szlovákia, Gabcikovo-Nagymaros ügy, Cristopher Weeremantry-nak a Nemzetközi Bíróság 1997. szeptember 25-i ítéletéhez fűzött különvéleménye, 95.

[5] Magyarország v. Szlovákia, Gabcikovo-Nagymaros ügy, Cristopher Weeremantry-nak a Nemzetközi Bíróság 1997. szeptember 25-i ítéletéhez fűzött különvéleménye, 96-97.

a jövő nemzedékek életfeltételeit rontja. Az emberiség jelenlegi fogyasztásával számolva 1,7 Föld lenne képes kielégíteni a globális felhasználási igényeket.^[6] Az emberiség érdemein felül gyarapodik a természet javaiból, miközben egyre inkább azt tapasztaljuk, hogy „gyámként” a rábízott kincssel nem bánik kellő gondossággal. E folyamatok visszafordítása ma már csak jelentős áldozatvállalás útján lehetséges, ami hosszútávú felelős gondolkodást igényel a pillanatnyi politikai sikerek hajhászása helyett.

VI. IGAZSÁGOSSÁG, ÉSZSZERŰSÉG ÉS JOGBIZTONSÁG

A polgári jogi stúdiumok megkezdésekor a hallgatók megtanulják a polgári jog alapelveit, amelyek közül klasszikusan három deklaratív alapvet (a Ptk.-ban ugyan nem nevesített, de az Alaptörvény 28. cikkéből levezethető és a Ptk.-t átható elvek) tanítunk: az igazságosságot, az észszerűséget és a jogbiztonságot. Gustav Radbruch a Jogfilozófia című művében hívja fel a figyelmet arra, hogy a jog tartalmát ezen elvek közösen határozzák meg, de sokszor egymással ellentétben is állnak. Ezt hívja Radbruch a jogeszmé antinómiáinak. Korszakonként más-más elvek domináltak, így a rendőrlásban a célszerűség érvényesül, a természetjog az igazságosságot, míg a jogpozitivizmus a jogbiztonságot preferálja.^[7] Ez a szembenállás globálisan és osztársadalmi szinten, valamint mikroszinten is egyaránt megfigyelhető. Ahogy fentebb volt róla szó, az evolúció és a természeti fejlődés nem ismeri az igazságot, az csak a társadalmi fejlődéssel született meg. A természet meghatározó tényezője a verseny. Az élőlények folyamatosan versenyt vívnak egymással a korlátozott mértékben rendelkezésre álló erőforrásokért (például élelem, víz, élettér, szexuális partner), amely verseny kulcsmozzanata – a darwini evolúció szerint – a környezethez való megfelelő alkalmazkodás. Az evolúció az utódszám-különbségben testesül meg, vagyis azok az egyedek lesznek képesek több utódot hátrahagyni és génjeiket tovább örökíteni, amelyek a versenyben erősebbnek bizonyultak, és a többi élőlénynél ügyesebben alkalmazkodtak a környezeti kihívásokhoz. Ez a természetes kiválasztódás folyamata, az alkalmazkodóképes egyedek életben maradnak és szaporodnak, a gyengébbek pedig elhullanak. Az emberiség esetében a természetes kiválasztódás viszont már alig működik, mivel társadalommá szerveződéssel és az igazságosság elvének egyre erősebb érvényesülésével mindenkinek közel egyforma esélye van utódot nemzeni. A létező utódszám-különbséget ma már döntően nem a biológiai tényezők határozzák meg, hanem társadalmi jelenségek (például pénz, vallás), amelyek a biológiai alapú kiválasztódással

[6] Earth Overshoot Day, 2024.

[7] Tóth, 2017, 16.

nem állnak összefüggésben.^[8] Az ember fejlődése tehát már nem evolúciós elvek mentén történik, hanem civilizációs elvek mentén.^[9]

VII. A KÖZÖSSÉGI LÉNY

Az ember tehát eredeti (ősemberi) természeténél fogva – minden mai ellenkező híresztelés és tendencia ellenére – igazságszerető és közösségi lény. Az igazságosság közösségi értékelés, mondhatni közösségi értékítélet. Ez annak ellenére ma is így van, hogy a magántulajdon, a letelepedés, a mezőgazdasági forradalom – mint az emberiség történetének eddigi legnagyobb paradigmaváltása – lényeges változást hozott. Az ember saját munkájával termelt saját élelmét csak a családtagjaival kellett megosztani, senki mással. A nemzetség, a törzs, majd a falu, a város és az állam irányában azonban maradtak fenn régi, a közösséggel szembeni kötelezettségek is, és keletkeztek újak is, mind a materiális, majd az egyéb (szellemi, kulturális, szociális) javak megosztása terén. Vagyis az ember soha nem válhatott tisztán egocentrikus (önző) lényvé, ahhoz, hogy a közjavakból részesedjen, azokhoz hozzá is kell járulnia. Mindkét (hozzájárulás és részesedés) vonatkozásban ma is az igazságosság a legfőbb irányadó mérték és érték, irányító eszme, a jog nyelvén: jogeszme.

VIII. AZ ARÁNYOSSÁG

Az igazságosság legfőbb követelménye az arányosság: *suum quique tribuere*. Mindenkié a magáét, mindenki kapja meg azt, ami jár neki, de nem többet és nem is kevesebbet. Ez nem egyszerű matematikai kérdés, és nem lehet patikamérlegesen sem kimérni. A mérték meghatározásába „beleszól” a józan ész mellett a szív (az érzelem) és a lélek (a hit és az erkölcs) is. Beleszól a jog nyelvén az eseti méltányosság, a különös méltánylást érdemlő körülmények. De ha a mértéknek pénzügyi (költségvetési) feltételei is vannak, akkor – tulajdonképpen a leggyakrabban – a teljesítőképesség, a fedezet megléte vagy hiánya szab mértéket az igazságosságnak, ahogy arra a következő pontban utalunk. Olykor (nem is ritkán) az arányosság meghatározásának nehézsége és e nehézség kikerülése (kapjon inkább mindenki egyenlően) okoz igazságtalanságot. Egyesek érdemtelenül többet, míg mások érdemeikhez mérten kevesebbet kapnak. Az alanyi jogon,

[8] Náray-Szabó, 2006; Kampis, 2008.

[9] A szociáldarwinizmus a darwinista evolúció elmélet – versengés és kiválasztódás – kiterjesztése a társadalomra, amely ironikus módon az embernek a saját biológiai fejlődési útja volt sokáig, osztársadalmi szempontból viszont – az igazságosságból fakadóan – ma már kirekesztőnek és elítélendőnek minősül, hiszen táptalaja lehet, és volt is a rasszizmusnak és fasizmusnak.

közvetlenül az absztrakt törvény alapján járó juttatások „egyenlősége” szinte mindig felveti a konkrét igazságosság-igazságtalanság problémáját. Példaként elegendő a családi pótlékra vagy az iskolai ingyen ebédre, ingyen tankönyvekre utalni, amiket a gazdag és a szegény szülők gyermekei egyformán megkapnak.

IX. IGAZSÁGOSSÁG ÉS ÉSZSZERŰSÉG A TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁSBAN

A természet kíméletlen törvényeit felváltotta a társadalmi szolidaritás, a gyengék és az elesettek megsegítése, az egyenlőség eszméje, amely többek között a szociális ellátórendszerben vagy az egészségügy és társadalombiztosítás rendszerében realizálódik. Azonban ez sem lehet korlátok nélküli, és helyenként visszaköszönnek a radbruch-i gondolatok. Időnként a médiában is nagy visszhangot kapnak azok az esetek, amikor egy ritka, speciális betegségben szenvedő gyermek több százmillió forintos ellátását az állam nem vállalja társadalombiztosítási alapon. Ekkor kegyetlen őszinteséggel kerül szembe az igazságosság és az ésszerűség elve. Az igazságosság mint társadalomszervező erő azt diktálná, hogy ha tudásunk és képességünk adott hozzá, senkit ne hagyjunk hátra, mindenkinek teremtsünk egyenlő esélyt az élethez. Az ésszerűség azonban ennek gátat szab, és felteszi az egészségügyi közgazdaságtan legnehezebb kérdését, hogy a korlátozott erőforrásokból érdemes-e túl sokat költeni egyetlen ember életére, miközben ugyanabból az összegből százak vagy ezrek élete is megmenthető lehet. Főleg akkor, ha a kezeléssel járó költséget az adott személy a teljes élettartama alatt sem tudná a munkájával előállítani. Ekkor felvetődik az a kérdés is, hogy össztársadalmi szinten a korlátozott javak elosztásakor ugyanannyit ér-e mindenkinek az élete. Lehet-e különbséget tenni az életkor alapján (azaz meddig lehet még hasznos tagja valaki a társadalomnak), vagy a társadalom számára való hozzájárulás hasznossága alapján? Az igazságosság és az ésszerűség szélsőséges ütközése rejlik ezekben a kérdésekben. Ezekre nincsen jó válasz, hiszen a választ az érvényre jutott társadalmi érték fogja meghatározni. Hozzá kell tenni, hogy e felvetések megítélése szükségképpen más a nyugati demokratikus kultúrákban, mint az egyenként már több mint 1.4 milliárd lakosú Kína és India esetében, ahol ekkora lélekszám mellett a társadalomszervezés nem lehetséges a hagyományos nyugati értékrendszer alapján.

X. ÉNKÉPEK

A pszichológusok az egyes embereket személyiségjegyeik alapján két fő csoportba sorolják aszerint, hogy milyen az önmagukról alkotott énképük: egocentrikus vagy szociocentrikus. Előbbiek jobban szeretnek kapni, mint adni, utóbbiak szerint jobb adni, mint kapni. Az előbbi inkább egoista, az utóbbi inkább

altruista. Mindkettő lehet igazságtalan, ha az előbbi csak kap, de nem ad cserébe senkinek semmit, utóbbi, ha csak ad, de azt senki nem viszonzozza. Előbbi az önző individualizmus híve, akinek hármas jelszava: 1) én önmagamért vagyok; 2) a világ értem van; 3) és te is értem vagy! Ez az egészében igazságtalan énkép. Ennek ellentéte az önzetlen (más szóval: az áldozatos) szeretet híve, akinek hármas jelszava: 1) én teérted vagyok; 2) mi a gyerekeinkért vagyunk; 3) családunk a közös jövőnkért van. Az igazságosság azt követeli, hogy az utóbbi kapjon védelmet és támogatást cserébe. Előbbi ugyanis a közösség rovására létezés, utóbbi a közösségben és a közösséggért létezés értékeit vallja és gyakorolja.

XI. A VISSZAÉLÉS TILALMA

Aki a közösség rovására (pl. a nemzetgazdaság, a költségvetés megkárosításával) akar érdemtelenül a javakból részesedni, az visszaél alanyi jogával. Az „érdemtelenül” itt azt jelenti, hogy ellentételezés, kötelezettségek vállalása és teljesítése nélkül. Márpedig a jogok – különösen az ún. vásárolt jogok – forrása a kötelezettségek teljesítése (pl. munkavállalás, járulékfizetés, adózás stb.). A szocialista állami paternalizmus idején szerzett jogokat sokan még ma is járandóságnak tekintik, sőt ezt kiterjesztik a jóléti jogállam esélyegyenlőséget és szociális biztonságot szolgáló juttatásaira is. Pedig mindkettőre igaz, hogy nincs ingyen ebéd, mert ha van és az egyre „bőségesebb”, akkor „egyre hosszabb a sor”. Erre példa a szocialista bérlakás-szektor és a lakáshoz való jog, amiért egyre többen, egyre hosszabb ideig álltak sorban. Ez nem csak állandó, sőt súlyosbodó lakáshiányt eredményezett, de a nemzetgazdasági teljesítményt is csökkentette, az államcsőd veszélyét viszont növelte. A bérlakáshoz való jogot sokan „nemzeti ajándéknak” tekintették, amihez egyre többen érdemtelenül (rászorultság nélkül) jutottak, majd a lakáspiacon értékesítve nagy haszonnal értékesítették. A visszaélés a társadalmi méltányossággal ugyancsak tömegesen fordult elő a betegség esetén járó táppénz, és a végleges munkaképtelenné válás esetére szóló rokkantnyugdíjazás körében („kiíratom magamat táppénzre”, „elmegyek rokkant nyugdíjba” és amellet otthon, a sajátomban dolgozom). A szocialista „egyenlődsdi” és a tömeges visszaélések igazságtalansága (de tegyük hozzá azt is, hogy az erkölcstelensége) végül a rendszer csődjéhez és összeomlásához vezetett.

XII. SARKCSILLAG AZ ÉJSZAKÁBAN

Szladits Károly az igazságosság irányító eszméjét a szívárványhoz hasonlította: „A törvény és az igazságosság mindig abban a viszonyban áll, mint az eszmény és a valóság. Az eszmény fogalmában benne van az elérhetetlensége:

olyan, mint a szivárvány, mely egyre fut előlünk, habár irányában haladunk is.” De találkozhatunk világitótoronyhoz és a sarkcsillaghoz hasonlítással is. Nem az a cél, hogy ezeket elérjük, hogy hozzájuk eljussunk, hanem, hogy mutassák a helyes irányt a legsötétebb éjszakában is, a nyílt óceánon is, ezzel téve lehetővé, hogy a saját kitérített célunkat elérjük,^[10] és a zátonyokat is elkerüljük. Hasonló a szerepe a többi irányító eszmének, jogelvnek, társadalmi rendező elvnek is. Ha ezek az eszmények fikciónak tűnnek is, kezelhetőbbek általuk a létező, valóságos életviszonyok. Ha eszméink légvárak volnának is, ezek olykor maradandóbbak és erősebbek a kőváraknál.^[11]

XIII. AZ IGAZSÁGOSSÁG ELMÉLETE

Ez John Rawls 700 oldalas monográfiájának a címe,^[12] amiből ízelítőként idézünk néhány gondolatot. „Mint az emberi tevékenységek legfontosabb erényei, az igazság és az igazságosság nem tűnnek megalkuvást. (...) az igazságtalanságba csak akkor törődhetünk bele, ha ezt még nagyobb igazságtalanság elkerülése teszi szükségessé” (22. o.). „A jól berendezett emberi egyesülésnek az igazságosság közös felfogása az alapokmánya. A létező társadalmak természetesen ritkán jól berendezettek ebben az értelemben” (23. o.). „A társadalmi rendnek csakis abban az esetben szabad létrehoznia és biztosítania a jobb helyzetűek vonzóbb kilátásait, ha ez a kevésbé szerencsések számára is előnyös” (104.o.). „A gazdag és szegény közötti egyre nagyobb különbség tovább ront az utóbbi helyzetén, s ez megsérti a kölcsönös előnyösség és a demokratikus egyenlőség elvét” (107. o.). „Az igazságosság kötelessége alapvető természetes kötelesség! Ez a kötelesség azt kívánja tőlünk, hogy támogassuk a meglévő igazságos intézményeket és teljesítsük ránk vonatkozó előírásaikat. Továbbá arra készlet, hogy segítsünk kialakítani új igazságos intézményeket” (149. o.). „A méltányosságként felfogott igazságosság általános eszméje szerint az alapvető társadalmi javak mindegyikét egyenlően kell elosztani, hacsak az egyenlőtlen elosztás nem előnyös mindenki számára” (188. o.). „Arisztotelész megjegyzi, hogy az igazságos és az igazságtalan megkülönböztetése jellegzetesen emberi sajátosság, s hogy polis akkor jön létre, amikor az emberek osztoznak az igazságosság valamely közös felfogásában.^[13] Ennek mintájára (...) alkotmányos demokrácia akkor jön létre, amikor az emberek osztoznak a méltányosságként felfogott igazságosság elfogadásában” (294. o.). „Az egyenlő igazságosság csak erkölcsi személyeket illet meg. (...) az erkölcsi személyiség kifejlődése csupán lehetőség, bár rendszerint megvalósuló lehetőség” (585. o.). Az idézetek mind továbbgondolásra, megvitatásra, a jelen körülményekhez adaptálásra valók.

[10] Szladits, 1941, 40.

[11] Hankiss, 2014, 405., 411.

[12] Rawls, 1997.

[13] Arisztotelész, 1984, 1253a.

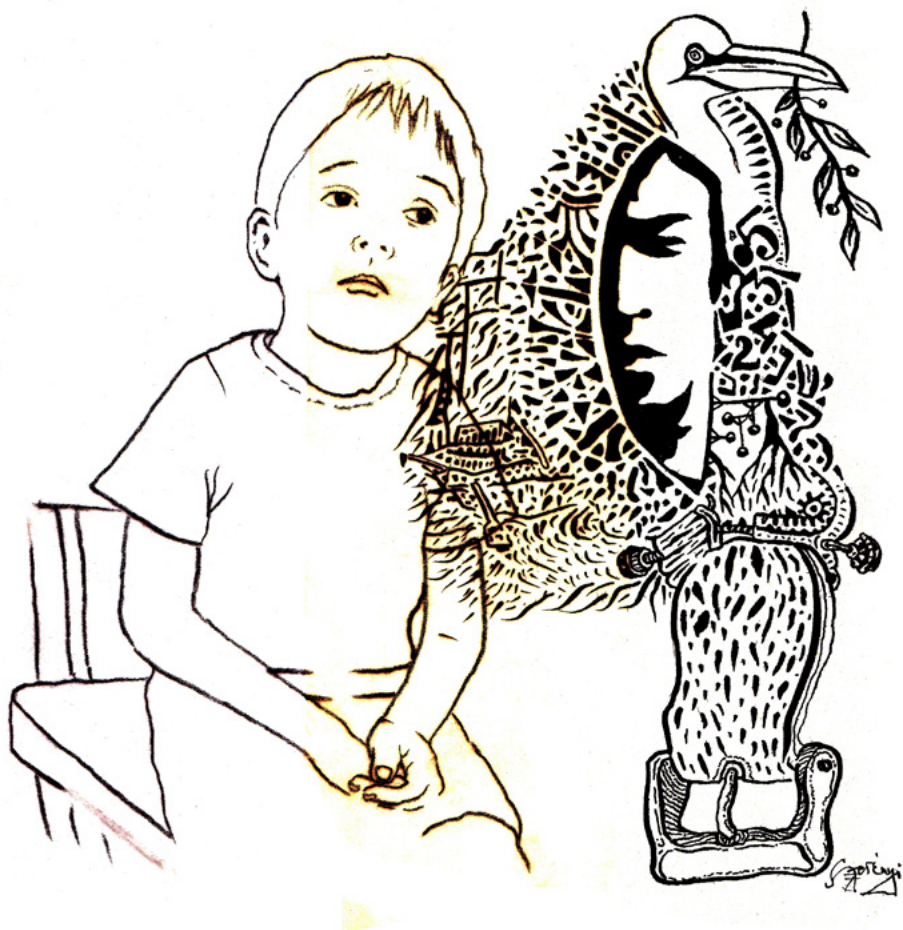
XIV. IGAZSÁGOSSÁG ÉS SZERETET

XVI. Benedek pápa 2005-ös első enciklikájában (*Deus caritas est*) külön fejezetet szánt (26-29. pontok) az igazságosság és szeretet viszonyának. Mégpedig azért, mert „Az egyházi szeretet-tevékenységgel szemben a 19. század óta fel-tűnt egy kifogás, melyet főként a marxista gondolkodás nagyon nyomatékosan kibontakoztatott, és így szól: A szegényeknek nem szeretetszolgálatra, hanem igazságosságra van szükségük. A szeretet cselekedetei – az alamizsnák – va-lójában módszerek, amelyekkel a gazdagok megakadályozták az igazságosság érvényesítését, megnyugtatták lelkiismeretüket, biztosították a saját helyzetü-ket, és a szegényektől elcsalták a jogaikat. (...) Meg kell engedni, hogy ebben az érvben van valami igazság, de sok hamisság is van benne. Igaz, hogy az állam alapelvének az igazságosság megvalósításának kell lennie, s hogy az a célja egy igazságos társadalmi rendnek, hogy a szubszidiaritás elvének tiszteletben tar-tásával mindenki megkapja a maga részét a társadalom javaiból. (...) A társada-lom és az állam igazságos rendje a politika központi feladata. (...) az igazságosság (...) etikai természetű. Ezért az állam gyakorlatilag és elkerülhetetlenül mindig ezen kérdés előtt áll: hogyan kell itt és most megvalósítani az igazságosságot? Ez a gyakorlati ész kérdése: de hogy az ész helyesen tudjon működni, mindig újra meg kell tisztítani, mert az érdek és a hatalom – melyek megvakítják az észet – eluralkodása miatt etikai vakság végleg soha ki nem zárható veszedelem. Ezen a ponton érintkezik a politika és a hit. A hitnek megvan a maga lényege, (...) az ész számára tisztító erő is. (...) az Egyháznak kötelessége az értelem megtisztítá-sa és az etikai képzés (...) A szeretetre – a *karitászra* – mindig szükség lesz, még a legigazságosabb társadalomban is. Nincs olyan igazságos államrend, amely fölöslegessé tehetné a szeretet szolgálatát. Az Egyház az embereknek nemcsak anyagi segítséget, hanem lelki erősítést és gyógyítást is nyújt, melyre gyakran nagyobb szükség van, mint az anyagi támogatásra.” Íme az igazságosság és a szeretet, a javakból való részesedés és az erkölcsösség viszonya, ahol az álla-mot és az egyházat nem elválasztani, főleg nem egymás ellen fordítani kell, ha-nem az emberek javának, alapvető értékek, rendező elvek érvényesülésének ér-dekében az együttműködésüket kell előmozdítani. A közös cél és feladat ugyanis „egy igazságos társadalmi és állami rend fölépítése, mely által mindenki meg-kapja azt, ami őt megilleti, olyan alapvető feladat, melyet minden nemzedéknek újra vállalnia kell”.

IRODALOM

- Arisztotelész (1984): *Politika*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Atapattu, Sumudu (2001): Sustainable Development, Myth or Reality?: A Survey of Sus-tainable Development Under International Law and Sri Lankan Law. In: *The Georgetown International Environmental Law Review*. Vol. 14, Issue 2.

- Earth Overshoot Day 2024. (Elérhető: <https://overshoot.footprintnetwork.org/>. Letöltés ideje: 2024.07.17.).
- Hankiss Elemér (2014): *Az emberi kaland*. Helikon Kiadó, Budapest.
- Kampis György (2008): *A tudás nem demokratikus*. Interjú, készítette Stöckert Gábor, 2008.07.01. (Elérhető: <http://index.hu/tudomany/kamp080701/>. Letöltés ideje: 2014.08.20.).
- Magyarország v. Szlovákia, Gabčíkovo-Nagymaros ügy, Cristopher Weeremantry-nak a Nemzetközi Bíróság 1997. szeptember 25-i ítéletéhez fűzött különvéleménye.
- Michel, Kai – van Schaik, Carel (2019): *Az ember három természete*. Typotex Kiadó, Budapest.
- Náray-Szabó Gábor (2006): *Fenntartható a fejlődés?* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Rawls, John (1997): *Az igazságosság elmélete*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Szigeti Péter (2013): A kritikai társadalomtudományi megismerés specifikumai. In: *Jog-Állam-Politika*. 2013/1. sz.
- Szladits Károly (1941): *Magyar Magánjog I*. Grill Kiadó, Budapest.
- Tóth Nikolett (2017): Természetjog és a büntetőjog: Gustav Radbruch munkássága. In: *Magyar Rendészet*. 2017/2. sz.

Szerényi Gábor grafikája